

Archeologické rozhledy

106
XXV • 1973

ACADEMIA • PRAHA

so daß sie vor Überschwemmungen sicher waren. Die slawische Besiedlung aus dem 9. Jh. steht mit dem Beginn der inneren slawischen Kolonisation dieser Landschaft in Zusammenhang.
(Deutsch von H. Plátková)

TYPICKÉ DOMOVÉ PŮDORYSY V ZANIKLÉ STŘEDOVĚKÉ VESNICI KONŮVKY NA SLAVKOVSku. Městské museum ve Slavkově u Brna provádí od r. 1959 systematický výzkum zaniklých středověkých vesnic ve své sběrné oblasti. Na práci se podílí nevelký kolektiv a finanční dotace je nepatrná.

V letech 1960—67 bylo v rámci tohoto výzkumu odkryto šest domových půdorysů v lokalitě Konůvky, která se nachází v jednom z příčních údolí pod severními svahy Ždánského lesa, v katastru obce Heršpice u Slavkova, okres Vyškov na Moravě.

Předností výzkumu je skutečnost, že lokalita je zcela bez recentních zásahů a svou ucelenosť dobře odpovídá na otázky, kladené výzkumem. Jde o potoční ves s tvrzí a kostelíkem, která nesla jméno Chunovice—Kunovice, později Kunovičky a Kunůvky. Z toho pak vznikl dnešní název Konůvky.

Písemně je vesnice Kunovičky doložena v Zemských deskách brněnských od r. 1365 a r. 1481 je poprvé jmenována jako pustá. Nalezená keramika umožňuje předpoklad, že ves existovala od polovice 13. stol. tedy asi sto let před prvnou písemnou zprávou o ní.

V dnešním lučním terénu jeví se zaniklá vesnice mohylovými vyvýšeninami po obou stranách potůčku, který pramení zde a vlévá se u Křižanovic při vlárské železniční trati do jiho-moravské říčky Litavy. Po levé straně tohoto potoka zjistili jsme 22 zmíněných vyvýšenin. Po jeho pravé straně jsou méně zřetelné, protože jsou do jisté míry rozrušeny rozjezděnou hlinoucestou, která vede celým údolím.

Ke středověké vesnici váže se živá místní tradice, která vyslovovala přesvědčení, že každá terénní zvýšenina ukrývá jeden domek. Mazanice, která v krtičincích pronikala na povrch lučního porostu potvrzovala pravdopodobnost lidového podání.

Dosavadní plošný odkryv přinesl poznání šesti domových půdorysů na ploše 16 a půl aru v sítí 66 čtverců o velikosti 5 × 5 m. Půdorysné tvary se však podstatně liší od předpokladů laických i odborných. Očekávali jsme nevelké, obdélníkové domky nejvýše dvouprostorové, ale odkrýli jsme rozlehlá stavení, vesměs tříprostorová, ve tvaru zvaném do háku, tj. o půdorysu v podobě přesného tiskacího písma „L“ (obr. 1; tab. I: 3, s. 126). V Čechách i na Moravě to byl první a tehdy jediný případ těchto půdorysných tvarů v archeologickém výzkumu. Z výzkumu folklorních jsou ovšem na Moravě uvedené půdorysy dobře známy. Jejich vznik možno klásti do dosidlovací epochy 12.—13. stol., jak ukazuje právě případ Konůvek, které je tedy nutno považovat za pevný vývojový článek svého prostředí.

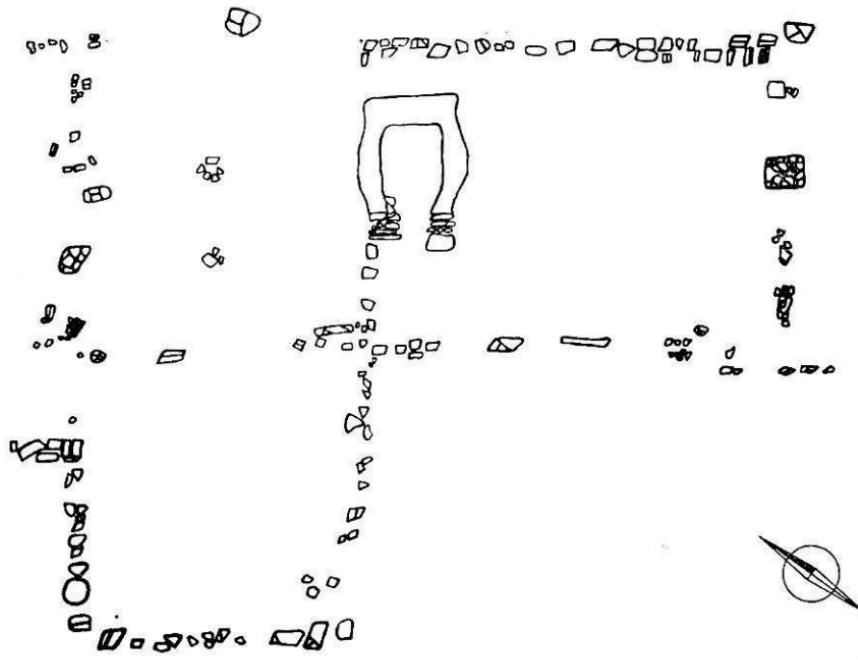
Všechny až dosud odkryté domky jsou jednoho typu. Tříprostorové, jak již zmíněno. Jedna místnost má pec a dvě místnosti byly studené. Základy domovních zdí tvořilo kamenné podložení o šířce asi 50 cm z plochých místních pískovců. Na nich spočíval typ srubové stavby, omítnuté hlinou, což je nazýváno stavení v kožichu. Hliněná omítka se projevuje při výzkumu fragmenty cihlové červené mazanice.

Mazanicové úlomky nesou otisky kůlů, trámů a proutí. U kůlů však převládají nevelké průměry dřeva, čímž je potvrzována skutečnost, známá z výzkumu folklorního, že totíž porost Ždánského lesa dává dřeviny listnaté a tím dosti nerovné a převahou slabé, takže právě proto je úcelno srubovou stavbu ještě také omítat.

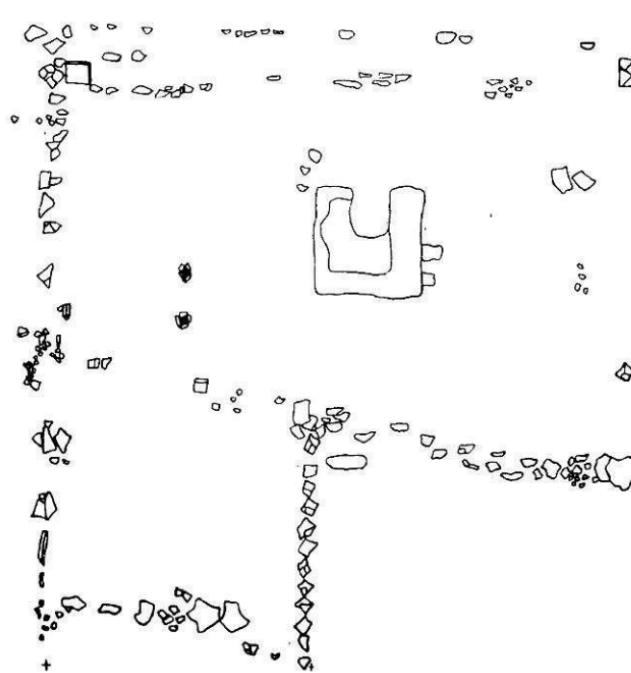
Půdorysný útvar „L“ je u všech stavení otevřen jedním směrem, a to k jihozápadu a vytváří ve větrném údolí slunné závětří. Ve dvou případech jsme zachytily u domku kamením vyzděný kanálek, a to ve směru od domku k potoku, tedy asi pro odvod dešťové vody od stavení (tab. III).

Pec ve stavení stála vždy při zdi jedné místnosti, avšak nikdy v rohu (tab. I: 1,3). Podlaha místností s pecí se vždy barevně liší od ostatního terénu i od podlahy obou místností dalších. Nálezová situace naznačuje někdy, že tato podlaha byla vydlážděna místním pískovcem.

Základy pece a její stěny až do určité výšky byly z pískovcových kvádříků o rozměrech ca 30 × 15 cm. Kvádříky byly úhledně nakladeny na sebe a spojeny hliněným výmazem. Jedna

1

2

Obr. 1. Konůvky, ob. Heršpice (Vyškov). 1 půdorys č. 1, tříprostorové stavení o místnostech v původních rozměrech 5×5 m; 2 půdorys č. 3.

strana vyzděné pece ponechávala volný pecní otvor—čelušeň, stavebně dobře promyšlený. Někdy byl upevněn po stranách plochými pískovci, vertikálně vsazenými do podlahy obytné místnosti.

Býlo zvykem vyštětovat pecní dno menšími plochými pískovci a ty překryt hliněným výmazem, pravděpodobně v čas potřeby obnovovaným. Tam, kde mazanicový výmaz při odkryvu chybí, předpokládáme, že zůstal nad úrovni zachovalosti.

Ve třech zkoumaných případech je pecní otvor—čelušeň obrácen k západní stěně stavení, té, která je odvrácena od potoka. V jednom případě je na straně k potoku, tedy k východní, v jednom případě je otočen ke straně severní a v jednom případě je nezřetelný.

Z destrukce pece při zániku jednotlivých stavení vznikly v pozdějším lučním terénu ony mohylovité vyvýšeniny, které nás přiměly k výzkumu. Při odkryvu se projevilo vždy nejprve vysoké seskupení kamenů, ukrývající popsaný pecní půdorys a opadál něho různými směry kameny v určité konfiguraci, které pak při dostatečně prostorném odkryvu ukázaly přesný domový půdorys. Bylo neúnosné ponechávat mezi vyměřenými pracovními čtverci kontrolní pásky původního terénu, poněvadž popsané místnosti jednotlivých stavení mají shodou okolností prakticky stejnou výměru jako výzkumové čtverce (5×5 metrů), takže základy místností by se byly s kontrolními pásky kryly.

Nálezová situace umožňuje předpoklad, že srubová konstrukce byla v pravém úhlu rohu stavení podkládána větším pískovcem o rozměrech nejméně 40×50 cm. Tyto kameny nacházíme v odkryvu někdy již zčásti rozpolceny vlivem povětrnosti a půltisíciletým tlakem zeminy. Ale vždy jsou uchovány tak, že vyniká jejich původní účel.

V několika případech odkryli jsme doklady konstrukčních podpěr, totiž kamenné obložení někdejšího dřevěného sloupu (tab. I : 2; II : 1–3). V žádném stavení ani u něho jsme však nenašli běžné kúlové jamky. Nevyskytl se také žádný případ jámového zahloubení, všechny domky byly stavěny na úrovni.

V některých případech byly nad částí domových půdorysů zachyceny silné krustovité příkrovky z mazanice, na první pohled téměř kompaktní. Pod nimi nad pevnou podlahou místnosti byla zpravidla dutina. V jednom stavení byly takovým příkrovem převršeny celé dve sousední místnosti. V dutině pod příkrovem byla pak nalezena kosa a jiné užitkové předměty. Tato skutečnost, zprvu udivující, byla rázem vysvětlena v nedaleké obci Vážanech nad Litavou průzkumem doškové chaloupky popisného č. 17, která byla r. 1965 určena ke zbourání. V její světnici byl strop kryt trámy, které byly zespodu i svrchu omazány hlinou, promíšenou plevami. Vrchní výmaz tvořil podlahu podkroví, spodní výmaz hladký strop obytné místnosti. Vzorky výmazu zde odebrané ukázaly stejný profil jako úlomky mazanice z příkrovu v Konůvkách. Lišily se jedině barvou, nebyly cihlově červené jako mazanice z archeologických výzkumů. To nám umožňuje předpokládat, že příkrovky z mazanice v Konůvkách představují zborcené stropy a že vždy aspoň část stavení mívala také podstřešní prostor.

V porostu západního svahu u vesnice, asi 15 m od stavení č. 1 pronikal na povrch shluk kamení. Po jeho obnažení a širším plošném odkryvu se projevily dva souvislé kamenné pásy, zahubující se přímo do svahu. Tam nekončily, ale splývaly vertikálně se šikmými pískovcovými deskami, které proloženy vrstvami místního jílu tvoří původní horninu po celém Ždánském lese.

Náš předpoklad, že shluk kamení je součástí rozbořeného sklípku, ke kterému bylo využito místního terénu bude hypotézou jen do chvíle, kdy zjistíme výzkumem obdobnou situaci i u dalších stavení.

Od r. 1968 pokračuje náš výzkum v místě, které je lidově zváno U kostelíku a jsou na něm dva objekty, vhodné k odkryvu. Jeden z nich je pravděpodobně pozůstatkem kostela, druhý tvrze, jejímž prvním držitelem byl až do r. 1365 Jakub z Kunovic. O obou objektech bude podána zpráva po skončení výzkumu.

Dagmar Šaurová, Slavkov u Brna, muzeum

D. Šaurová: Charakteristische Hausgrundrisse in der mittelalterlichen Wüstung Konůvky in der Umgebung von Slavkov. In den J. 1960–67 wurden in dem verödeten mittelalterlichen Dorf Konůvky in der Gemarkung der Gemeinde Heršpice bei Slavkov (Austerlitz), Kr. Vyškov

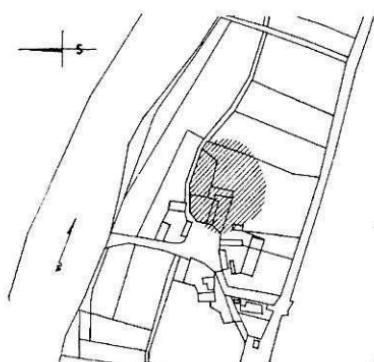
in Mähren sechs Hausgrundrisse freigelegt. Alle Hausgrundrisse sind L-förmig gestaltet in der Form, die im Volksmund „do háku“ genannt wird. Gebildet werden sie von den in hier anstehenden Sandstein errichteten Fundamenten, auf denen sich ursprünglich ein lehmverputzter Blockbau erhob. Die Häuser waren durchweg dreiräumig, in jedem befand sich ein Raum mit einem steinuntermauerten Lehmofen. Das Dorf breitete sich ursprünglich zu beiden Seiten des Baches aus und ist in der Brünner Landtafel der Jahre 1365—1481 schriftlich belegt.

(Deutsch von H. Plátková)

STŘEDOVĚKÉ OSÍDLENÍ OBCE RAČICE, OKR. RAKOVNÍK. Dne 23. IV. 1970 byla dr. Z. Smetánkou a autorem formou povrchového průzkumu okolí osady, zahrad a zahrádek lokalizována pravděpodobná poloha starého jádra dosud existující osady Račice, okr. Rakovník (nálezová zpráva AÚ ČSAV, Praha, č. 223/71).

Staré jádro vesnice se na základě koncentrace zlomků keramiky nachází na pozemcích p.p. č. 3/1, 5, 6, 9, 4/2 a části patrně 125 (obr. 1) a kryje se pouze částečně s obcí dnešní, jejíž návesní okrouhlé jádro lze mít s největší pravděpodobností za druhotné. Osada je situována na nejnižší štěrkové terase řeky Berounky v klízosti zdrojů nezbytných hrnčířských surovin (potok před regulací dle udání místních občanů protékal prostorem dnešní návsi). Největší koncentraci nálezů lze pozorovat na vých. okraji dnešní obce, a to na sev. části pozemku p. p. č. 9. Zlomky kachlů byly nalezeny na pozemku p. p. č. 4/2.

Sběrem bylo získáno 154 keramických fragmentů a 1 železný čtyřhraný hřeb. U většiny střepů je technologie vytváření makroskopicky bezpečně neurčitelná, lze se však spíše příklonit k obtáčení; značná část produkce je obtáčena a pouze několik střepů z mladší fáze osídlení prokazatelně vytáčeno. Ostřivo převážně makroskopické, barva keramiky ve většině případů běžová až bělavá a načervenalá, ojediněle šedohnědá či šedá. Na několika mladších zlomcích hnědá a žlutohnědá olovnatá glazura. Vypálení v naprosté většině případů oxydační.

Obr. 1. Račice (Rakovník). Situace: naleziště šrafováno.

Obr. 2. Račice. Výběr z okrajů keramiky.

Tvarově přísluší všechny zlomky s největší pravděpodobností hrncům. V okrajích (obr. 2) převládá ploché okruží, často s různě vytáženými hranami. Dekor rytý v podobě jednotlivých rýh či intervalových šroubovic, jeden střep je zdoben radýlkováním a jeden glazovaný fragment světlou, červeně malovanou linkou. Dna jsou podsýpána, ucha pásková, převážně asymetrická. — Dva zlomky kachlů přísluší kachli komorovému. Jde o nožičku a zlomek části okrajové lišty, s patrným přilepením nožičky k lúžku. Dekor na čelní stěně nelze identifikovat. Vnitřní stěny komor nejsou očázeny, což by mohlo svědčit o tom, že jde o kachle nepoužité.

Existence hrnčířské osady Račice před husitskými válkami je doložena písemnými prameny (V. Kočka, Dějiny Rakovnicka, Rakovník 1936, 208 — cituje ANM 341 fol. 137). Z keramického